

**FUHÜLÜ'Ş-ŞU'ARÂ (EL-AHTAL, CERİR, EL-FARAZDAK) VE
EN-NAKÂ'İD**

Dr. Ahmet Kâzım Ürün □

en-Nakâ'id konusunu ele almadan önce hicve değinmekte yarar vardır. Lirik şiirin konularından biri olan hiciv(hicâ), bazan sövme ve çok kötü söz söylemeye de varan aşağılayıcı, alay edici bir tenkit usûlüdür. Goldziher'e göre hicâ, birbirini takiben, secf', recez ve nihayet kaside şekillerine girmiştir.¹ Kaside şeklindeki hicivlerin dahill planı, nesib-hiciv veya nesib-hiciv-fahr şeklindedir.²

Hiciv konusunda kaynaklarda ulaşabildiğimiz en eski dönem, Cahiliye dönemidir. Henüz iktisadi bir düzenin kurulamadığı ve çöl hayatının hakim olduğu bu dönemde yoksulluk halkı tehdit etmekteydi. Fertler, varlıklarını sürdürebilmek için yardımlaşma ve bütünleşme gereğini duydular. Bu bütünleşme, kabile diye adlandırılan aynı sülaleden iktisadi, siyasi ve sosyal gruplar oluşturmakla sağlanıyordu. Fertlerinin menfaatlerini korumaya çaba sarfeden her kabile, kendi şan ve şöhretini, üstünlüğünü rakip kabilelere karşı duyuracak, düşmanlarını hicivleriyle mağlup edecek şairlere muhtaçtı. Bunun sonucunda savaşlar ve içinde bulunulan ortamı çeşitli yönlerle anlatan şiir mevzuları gündeme gelmiştir. Bunlar arasında hicvin yanısıra hamase, fahr ve medihî sayabiliriz.

Bu devirde hiciv, birbirine düşman kabileler arasında kullanılmaktaydı. Konusu ise, fert, din, siyaset, kabile veya vatan duygularını içermekteydi. Ama gerçekte bir tek sebebe dayanmaktaydı, o da kabilecilik ve kan davalarıydı.

Devrin en ünlü hicivcisi pek çok kişinin kendisinden çekindiği el-

*S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Fares Bichr, *Hiciv Maddesi*, İ.A. M.E.B., İstanbul, 1950, c.5,s.473.

² Çetin, M.Nihat, *Eski Arap Şiiri*, Şarkiyat Enstitüsü Yayınları, No:1727, İstanbul, 1973, s.89.

Hutay'a'dır. Onda hiciv bir meleke ve tabii bir adet görünümündeydi.

İslamla birlikte hiciv yeni boyutlar kazanmış, eskiden sadece kabilecilik ve kan davalarını içeren hiciv, İslamiyete saldırı ve buna karşı koymada kullanılan bir araç olmuştur. 'Abdullah ez-Zibe'ri, Dirâr b. el-Hattâb el-Fihri, el-Hâris b. el-Muğîre, Ebû Süfyan b. Harb ve Mekke'de bir çok putperest şair Hz. Peygamber ve arkadaşlarını hicvederlerken Hassân b. Sâbit gibileri de Peygamber tarafını tutmaktaydı.³

Hz. Peygamberin ölümüyle birlikte kabilecilik tekrar gündeme geldi. Bu kabilecilik anlayışının İslamdan dönmelerde büyük rol oynadığı görüşünde olanlar vardır. Zira Kureyş kabilesi dışındaki kabileler, Peygamberin kendi kabilelerinden olmamasından dolayı İslamiyeti kabul etmemişlerdir. Ömek olarak Müseylemetu'l-Kezzâb, el-Esved el-Ânisi, Teleyha ve Secah'ı verebiliriz.

Hz. Ebû Bekr'in ölümünden sonra hadiseler birbirini kovaladı. Önce Hz. Ömer sonra Hz. Osman ve peşinden Hz. Ali öldürüldü. Emirlik Ümeyye sülalesinden olan Şam'daki Mu'aviye'ye geçti. Böylece Emeviler devri başlamış oldu. Emeviler devrinde, İslam aleminde büyük değişikliklere şahit oluyoruz. Dört halife devri, teokratik bir mahiyet taşıyordu. İslami esaslar, devlet idaresinde ve siyasete hakimdi. Sırf siyasi maksatlarla hareket ederek hilafeti ele geçiren Emeviler devrinde ise kişisel ve siyasi gayeler devlet idaresinde ön plana geçmiştir. Devlet dine değil maddi kuvvete dayanmış, halifeler çoğunlukla siyasi ve dünyevi gayelere tabii olmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak Mu'aviye'nin o zamana kadar seçimle yapılan halifeliği irsi hale getirdiğini görmekteyiz. Neticede birlik bozulmuş, Alevi, Harici, Ensar ve Muhacirun arasındaki ihtilaflar ve hilafet iddiaları eski Cahiliye devri nesepçilik ve hizipçilik ruhunu yeniden canlandırmıştır.⁴

Emevi yönetimi, böylesine değişik siyasi ve sosyal grupların arasında otorite kurmak istiyordu. Bunu da günün en etkili silahı olan hiciv mekanizmasını işleterek sağlama yoluna gitmiştir.⁵ Şairler, kişiyi aşan kabile ve gruplar arası hicivlerle kendilerini gösteriyorlardı. Fakat Emeviler döneminde kabile hicivinin yanısıra ferdi hiciv diye adlandırdığımız bir başka

³ Mes'ûd Cubrân, *el-Muhit fi Edebi'l-Bakalüryâ*, Fu'âd Beybân ve Ortakları Matbaası, Cuveyne Lübnân, (tarihsiz), s.439.

⁴ İnalçık, Şevkiye, *Kays b. el-Mulavvah ve Divanı*, A.Ü. D. ve T. C. Fakültesi Yayınları No:166, Ankara, 1967, s.22.

⁵ Corci Zeydân, *Târîh Âdâb'l-Luğat'l-'Arabîyye*, 1-4, Dâru'l-Mektebet'l-Hayat, Beyrut, 1967, c.I, s.236.

hiciv türüyle de karşılaşmaktayız. Bu hicivler, kimi zaman şakacı bir tavır içerisinde kullanılmış, kimi zaman şiddetli düşmanlıklarda ölümlere sebep olmuştur.

Bu devirde, şiir, umumiyetle amaç ve üslup bakımından Cahiliye şiirine benzer. Şiir, bir taraftan taassub derecesinde siyasi hizipleşmeyi konu alırken, bir yandan da kabile hayatına temas edilerek adeta Cahiliye karakterini dile getiriyordu. Bu devirde, edebî kısımlar içerisinde en çok gelişen şiir olmuştur.

Bir bakıma mensup olduğu kabilenin sözcüsü durumunda olan şairler kabilenin kahramanlıklarını över nesepleriyle övünür, bunun yanında rakiplerinin kötülüklerine değinerek hicvetme yoluna giderdi. Rakip kabilenin sözcü şairi, aynı vezin ve kafiye de cevap verirdi. Bu hicivleşmeye, nakâ'id adı verilmiştir. Bir tanım yapmak istersek; nakâ'id, bir şairin diğer bir şaire aynı vezin, kafiye ve konudaki bir kasideyle cevap verdiği kasideler bütünüdür. Bir başka tanımı, Cübrân Mes'ûd'un *el-Muhîr* adlı kitabında görmekteyiz. O'na göre Nakâ'id, hiciv, siyaset ve fahr gibi konuları bünyesinde barındıran geniş bir edebî türdür. Edebî sanatlar yönünden gerçekleri anlatmasıyla, kötü sözler, hayal zenginliği, belagat, birbirine uygun kalıplardaki mana bütünlüğü ve terkip uygunluğuyla temayüz etmiştir.⁶

Önde gelen şairler, seçkin şairler anlamındaki Fuhulu's-Şu'arâ ifadesi daha çok el-Ahtal, Cerîr ve el-Farazdak olmak üzere üç önemli hiciv şairi için kullanılmıştır. Bu üç şair, Emevi döneminin en önemli şairleridir. Cemil b. Ma'mer gibi aşk ve sevgi konusunda şiir söyleyen şairlerin dışında farklı bir grup oluşturmuşlardır. Üç şair de Mezopotamya'da doğup büyümüşler, fakat anavatanları değişkenlik göstermiş hırs ve aktiviteleri, onların entellektüel faaliyetlerin ana merkezleri olan vilayetlere kaymalarını sağlamıştır.⁷

O devirde 'Ubeyd er-Râî, Ebu'n-Necm el-'İcîf ve er-Râciz gibi başka Irak şairleri de vardır. Fakat hiçbirisi Fuhulu's-Şu'arâ'nın derecesine ulaşamamıştır. Bu üç şairin biyografilerini ve edebî kişiliklerini kısaca verdikten sonra birbirleriyle karşılaştırılmasına geçeceğiz.

⁶ Mes'ûd Cübrân, a.g.e., c.2, s.440.

⁷ Nicholson Reynold, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge at the University Pres, Londra, 1969, s.238.

EL-AHTAL

Tam adı Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. eş-Şalt (20/640?-92/710?) olup el-Ahtal lakabıyla tanınmıştır. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen şair, takriben 640'ta Hîre'de ya da Suriye çölündeki Rusâfe civarında doğdu. Babası ve annesi, her ikisi de Hıristiyan olan Tağlib ve İyâb kabilelerine mensuptu.⁸ Arabistan'ın tanınmış kabilelerinden Necidli Tağlibilerin Cuşâm b. Bekr koluna mensuptu. İslamdan sonra bu kabilenin çoğunluğu Hıristiyanlıklarına devam ettiler.

el-Ahtal, Fırat yanmasında, kabilesinde Hıristiyan prensip, adet ve göreneklerine göre yetişti. el-Ahtal diye adlandırılması, dilinin çok kötü olmasından ileri geliyordu. Hiciv söylediğini duyan Ka'b b. Cu'ayl, ona bu adı vermiştir. Manası budala, sözlerinde fesat bulunan uzun kulaklıdır. Diğer bir lakabı da Cerîr'in taktığı, domuz yavrusu manasına devbaldır. Küçüklükte annesini kaybetmiş, üvey annesinin ezizyetlerine maruz kalmıştır. Şiirde gelişimini hazırlayan sebeplerden biri budur. Zira hayatın acı yönlerini tatmış kin ve intikam hisleriyle dolmuştur. Kendisine ilk hiciv şairi derecesini verecek yergisini, üvey annesine yöneltmiştir.⁹

Yarımadada iken evlendiği ve üç evladı olduğu bilinmektedir. İncillik ahlakı kaidelerini kendi anlayışına göre tatbik ederdi. Arap Hıristiyanları arasında mübah olduğu üzere kansını boşadı ve boşanmış bir kadınla evlendi.¹⁰

Hayatı boyunca Hıristiyan olarak kalan el-Ahtal, bedevi olarak yetişmiş daha sonra medeniyet alemine göç etmiştir. Emevi saray ileri gelenleriyle sıkı ilişki içerisine giren el-Ahtal, bütün parlak görüntüleriyle yeni hayatı öğrendiyse de, devamlı ilk vatanının özlemini çekmişti. el-Ahtal halifenin yakın ilgisini kazanmasından dolayı Hıristiyanlığına şiddetli bağlı olmasına rağmen, dini konusunda Arapların genel karakterinden ayrılmadı. Aynı yaşayışı sürdürdü. Lamens, onun hakkında şöyle diyor: *el-Ahtal'in dininde Hıristiyanlığın tesiri çok azdır ve Hıristiyanlığı bedevideki bütün dini inançlar gibi yüzeyseldir. Dinin kisvesi altında şarap içiyor, halifenin koruması altında da hicivler yağırdıyordu.*¹¹ Şaraba çok düşkün olan şair, en uygun

⁸ Lammens, H., *el-Ahtal Maddesi*, I.A., İstanbul, 1940, c.1, s.226; Fu'ad Sezgin, *Tarîhu't-Turâsi'l-'Arabi*, Riyat, 1983, c.2, s.7.

⁹ Mes'ûd Cubrân, a.g.e., c.2, s.339-340.

¹⁰ Lammens, H., a.g.e., s.226.

¹¹ Ahmed Hasan, ez-Zeyyât, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabi*, YirmiBeşinci Baskı, Dâru Nehdati Mısır,

şilir söyleme zamanının, sarhoşluk anı olduğunu söylüyordu. Pek dini bütün olmadığı halde, 'Abdumelik, ona müslüman olmasını söylediği vakit: *Eğer şarap içmeme, Ramazanlarda yemek yememe izin verilirse kabul ederim.* dedi.¹² Zeydân ise aynı konuda şunları söylüyor: Bir gün 'Abdumelik, el-Ahtal'la *Müslüman olmaz mısın? Seni gölgemize alır ayrıca bin dirhem veririz.* der. O da *Şarap nasıl olacak diye karşılık verir.* 'Abdumelik, *Şarabı ne yapacaksın başı acı, sonu sarhoşluktur.* deyince, el-Ahtal, şöyle cevap verir. *Gerçekte senin bu bana sunduğun iki şey, Fırat nehrinden parmak ucuyla alınacak bir damla su gibidir.* Bu güzel cevaba gülen 'Abdumelik, onu Hıristiyanlık üzere bırakır. Yanına serbestçe girip çıkmasına müsaade eder. İpek elbiseli, boynunda haç ve sakalından şarap akar şekilde izinsiz yanına girip çıkardı.¹³ Hatta Muaviye'nin gözünün önünde de şarap içmekten korkmamıştı. Sırası gelince, kendi dinini kötüleyen ve halifeyi güldüren siyasi bir şairdir.

Daha önce de geçtiği gibi el-Ahtal, edebî hayata üvey annesini hicvetmekle, siyasi şilre de ensarı hicvetmekle başladı. Emevîler döneminde geçmişteki halifelik kavgaları (Mu'aviye ile Ensar arasında Sıffındaki anlaşmazlıktan dolayı bir düşmanlık vardı) devam edegelmiş, hak iddia eden ensarla Emevîler arasında şiddetli mücadeleler söz konusu olmuştur. Bu ortamda el-Ahtal, Emevî sarayına yaklaşmış, ensarla Emevîler arasındaki mücadelelerde aktif bir rol oynamıştır. 'Abdurrahman b. Hâssân, Yezid b. Mu'aviye'nin kızkardeşi Remle'ye gazel söyler. Son beyti şu şekilde olan gazel, Yezid'i kızdırır: *Düz mermer üzerinde kollarımızı birbirimizin beline sararak Kubbetu'l-Hâdra'ya kadar yürüdük.* Ve Ka'b b. Cu'ayl'den ensarı hicvetmesini ister. O da ensardan korkar. Resulullah'a sığınan ve bütün müslümanların kalbinde yer edilen bir kavmi kötülemekten kaçınan Ka'b, Yezid'e, el-Ahtal'ı salık verir. el-Ahtal, ensarı çiftçilik, kötülük, cimrilik ve şaraptan dolayı hicvetti. Meşhur kasidesinde Kureyş'i ensardan üstün tuttu.¹⁴ en-Nu'mân b. Beşîr, ensarı koruyan bir şilre mukabelede bulunup Mu'aviye'den dillinin kesilmesi için el-Ahtal'ın verilmesini istedi. Mu'aviye, ensarın gazabından korkarak onu vermeyi kararlaştırmışken oğlu Yezid, araya

Kahire, (tarıhsız), s.111.

¹²Huart, Clement, *Arap ve İslam Edebiyatı* (Çev. Cemal Sezgin), Tısa Matbaası, Ankara, s.59-60.

¹³Cord Zeydan, a.g.e., c.1, s.248-249.

¹⁴İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve Ş-u'ard*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1985, s.320.

girer ve engeller. el-Ahṭal, canını kurtaran Yezîd'e methiyeler sunar ve onu halifeliğe hazırlar.¹⁵

Bu hadiseden sonra Emevi İdaresiyle yakın dostluk kuran el-Ahṭal, artık Emevi çıkarları için şiir söyleyen bir şair olmuştur. Esas yıldızı 'Abdûlmelik b. Mervân zamanında parlayan şair, bu dönemde büyük maddi kazanç elde etmiştir.

Ne zaman ve nerede vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Fakat takriben h.92/m.710 yılında el-Velîd'in halifeliğinin ilk yıllarında kendi vatanında ölmüştür. Ölürken şu vasiyette bulunmuştur: *Ölüm anında el-Farazdak'a Cerîr'in annesiyle sıpalarnı (çocuklarını hicvetmesini) vasiyet ediyorum.*¹⁶

el-Ahṭal, siyasi hayatın doruğa ulaştığı bir ortamda geniş ufkuyla, saldırılara en güzel karşılığı vermesiyle ve kişileri etkilemesiyle şöhret kazanmıştır. Nükteli ifadelerin kitleleri etkilemediğine inanan el-Ahṭal, şiirlerinde yaralayıcı, kınacı ve elem verici sözler kullanmaktaydı. Bu manevi ve lafzi kabalığında Câhiliye'ye ait düşüncelerin dışına çıkmadı. Onun ruhu ve şiiri hep bedeviydi. el-A'sâ ve en-Nâbîga gibi ünlü Câhiliye şairlerinin öğrencisi olmaktan hoşlanırdı.¹⁷ Hicivden hiç bıkmayan şairin siyasi şiirlerinde kin, öfke, kötülük gibi konuların işlenmiş olmasının yanısıra edebi yönden Emevîler ve Tağlib'in ellerinde bir silah olmasını sağlayan şairlik ve sanat mahareti de bulunmaktaydı.

el-Ahṭal, el-A'sâ'ya olan hayranlığını saklamaz. Arap edebiyatında en büyük şair kim diye sorulunca; *el-A'sâ, sonra Tarafa, sonra da gömleğimin içindeki zattir.* der.

Hammâdu'r-Râviye'ye el-Ahṭal hakkında bir soru yöneltince, *Şiiriyle bana Hıristiyanlığı sevdiren adamı sormayın* şeklinde cevap verir.¹⁸

Divanı Anton Salhani tarafından 1891 yılında basılmıştır. Bu eserde, kabilesi Tağlib'in Kays kabilesine olan üs-tünlüklerini dile getirmektedir. Emevîler için yazmış olduğu *Kasîde fi Medh Benî Umeyye* ile Cerîr'le el-Ahṭal'in karşılıklı nakîdelerini içeren *Nakâ'id Cerîr ve'l-Ahṭal* yine Anton

¹⁵ Ni'metullâh el-'Andârî, *Târîh Âdâbî'l-Luğatî'l-'Arabîyye*, Matbaat Mursîlîn, 1933, s.122.

¹⁶ Mes'ûd Cubrân, a.g.e., c.2, s.342.

¹⁷ Aynı eser, c.2, s.452-454.

¹⁸ el-Ferîr, *Târîhü'l-'Âdâbî'l-'Arabîyye*, Matbaatu'l-Ferîr, İskenderiye, 1914, s.129.

Salhani tarafından neşredilmiştir.¹⁹

CERİR (?-III/733?)

Tam adı, Ebû Hâdra Cerîr b. 'Atıyye el-Hâtafa et-Temîmî olan bu büyük şair, Hz. Ali'nin halifeliğinin ilk yıllarında, Yemâme'de doğmuştur. Mudari Temim kabilesinin bir kolu olan Benu Kuleyb b. Yarbû' aşretine mensuptur. Çölde yetişen şair, diğer iki arkadaşı gibi genç yaşta şiir söylemeye başlamıştır. Ailesinin yoksulluğu ve sert tabiatlı oluşu, hiciv alanında yükselmesini sağlayan etkenlerdendir.²⁰

Kendisinde şiir söyleme gücünü görünce, cömert halifelerden ihsan isteme, büyükleri methetme ve sülalesinde seçkin bir yere sahip olmak için el-Farazdak'ın vatani olan Basra'ya gitti. el-Farazdak'ın sahip olduğu ünden gözü kamaşan Cerîr onu kıskandı. Makamına ulaşmak istedi. Bu çeke-memezlik karşılıklı hicvi doğurdu. Cerîr'in ilk hicvettiği kişi kabilesini hicveden Gassân es-Salîfî'dir. es-Şalîfî, el-Ba'îs'ten yardım ister. O da yardım ederek Cerîr'i hicveder. Cerîr daha acı bir şekilde karşılık verir. el-Ba'îs'in tarafını tutan aynı kabileye mensup el-Farazdak buna sinirlenip Cerîr'i hicveder. Cerîr'in bütün hayatı boyunca devam edecek bu kavga muhtemelen h.64/m.683-684 senesinde başlamıştır. Mücadelenin başladığı Basra'da o derece şiddetli hadiseler vuku buldu ki mahalli makamlar müdahaleye mecbur kaldılar.²¹

Cerîr, geldiği Basra'da üyesi olduğu şairler grubu gibi caize almak için halifelere methiyeler söyledi. Şairlerden biri onu Yezid'le tanıştırdı. Yezid, daha küçüktür. Cerîr'in şiirini alıp kendi şiiriymiş gibi iltibas ettiği şiiri babasına okur. Babası Mu'âviye, şiirin oğluna ait olduğunu zannederek sevinir.

Hilafet Yezid'e geçince şairler yanına gelip görüşme talep ettiklerinde kabul edilmezler. Şu sözle karşılaşılır: *Ancak şiirini duyduğumuz ve tanıdığımız bize ulaşabilir. İçlerinde Cerîr, şöyle der: Yezid'in iltibas ettiği şiiri söyleyerek ona bunun şairinin ben olduğumu söyleyin.* Yezid, anlar ve Cerîr'i kabul eder. O'na *babam o şiirin benim olmadığını anlamıştı* diyerek

¹⁹Lammens, H., a.g.e., s.226. Hakkında detaylı bilgi için bkz. el-Eğâni, c.7 s.169, c.9 s.46, c.10 s.2, c.13 s.148, 154, el-Cemhere, s.170, eş-Şi'r ve's-Şu'arâ, s.301, el-'İkdu'l-Ferîd, c.3 s.133, Hizânetu'l-Edeb, c.1 s.220,

²⁰Ahmed Hassan ez-Zeyyât, a.g.e., s.112; Fu'âd Sezgin, a.g.e., c.2,s.67.

²¹Schaade, A., *Cerîr Maddesi*, İ.A., İstanbul, 1945, c.3, s.109.

calze verilmesini emretti.²²

Cerîr, Yezîd b. Mu'aviye'den atıye koparmak için geldiği Şam'da bu muradına çokça ermiştir. Onunla şiir müsabakaları yapacak derecede iyi münasebetler kumuştı.

Hilafet 'Abdumelik b. Mervân'a geçince düşmanları Zübeyr ailesine övgülerde bulunan Muđar (Temîm kabilesi Muđar'ın bir koludur.) şairleri-ne gazabından dolayı Cerîr, kendisine yaklaşma cesareti bulamadı. Irak valisi Haccâc'ın yanına gitmeyi düşündü. Haccac, ona iyi muamelede bulundu. Şiirleri hoşuna gitti. Haccac, onu halfeye takdim etmek istedi. Fakat tehlikeli olacağını düşünerek oğluyla beraber yollamayı daha uygun gördü. Halife 'Abdumelik tarafından önce kabul edilmez; fakat Haccâc'ın oğlunun ısrarıyla kabul edilir. Önce sinirlenen 'Abdumelik Cerîr'in aşağıda bir beytini vereceğimiz kasidesine binaen yumuşar ve gülümser, öfkesi geçer.

أ لستم خير من ركب المطايا و اندي العالمين بطون راح؟²²

"Ata en güzel binen ve dünyanın en cömert insanı siz değil misiniz?"

Yanında ona yer verir ve himayesine alır. Ayrıca kendisine yüz sağmal deve, altı tane de çoban hediye eder.²³

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki tüm İslam dünyasını kan dökücülüğü ve sertliğiyle titreten Haccâc'a armağan ettiği kasideleri, onu rahatça yaşatmış; ama Emevi prenslerinin bahşişleri buralara kadar yetişememiş, dolayısıyla yoksun kalmıştır. 'Abdumelik, el-Ahğal'ı ona karşı saldırıya geçirdi. İkinci Ömer tahta çıktıktan sonra onları iki rakıp haline soktu. İki kuvvetli yergicinin hayatı birbirine şarice şakalar yapmakla geçti. Bu şakaların en ünlüsü el-Ahğal'dan da destek görerek el-Farazdak'a karşı yaptığı saldırıydı. Güzel şiirlerinde ekseriyetle göçebelerin ayrılmaz arkadaşı deveden söz ettiği için deve çobanı adını alan 'Ubeyd, bu oyunda el-Farazdak'ı tuttu. Cerîr bunun için onu hiç affetmedi. Yergileriyle onu Basra'ya kadar izledi ve kendi kabilesini ona karşı kıskırttı.²⁴

Cerîr'le el-Farazdak'ın rekabetinden dolayı halk iki gruba ayrıldı. Her iki grup kendi şairine yardım ediyordu. Alevilerle Emeviler arasındaki durum, el-Farazdakçılarla Cerirciler arasında da söz konusuydu. el-Farazdakçılar, el-

²²Corci Zeydân, a.g.e., c.1, s.251.

²³İbn Kuteybe, a.g.e., s.307.

²⁴Huart, a.g.e., s.62.

Merbid'de, Cerirler de Benü Hişn kabristanında toplanmaktaydı. Her iki şair kendi taraftarları arasında şiirlerini inşad ediyordı. Katipler tarafından bu şiirler yazılıyor; raviler yayıyor; edipler ve emirler vezin, tenkit ve hikemle rivayet edilen bu şiirleri alıyorlardı.²⁵

Cerir, h.110'da el-Farazdak'tan bir kaç ay sonra öldü. el-Yemâme'de el-A'sâ'nın kabrinin yanına gömüldü.²⁶

Cerir, el-Ahtal'ın kötülüğüyle sarhoşluğundan ve el-Farazdak'ın kabalığıyla görgüsüzlüğünden uzaktır. Karakteri temiz, duyguları saf, dini bütün, ahlaki güzel birisidir. Ve bütün bu hasletler de şiirlerinde göze çarpmaktadır. Üslûbunun incelliği, gazelinin tatlılığı, hicvinin acılığı, mersiyesinin iyi olması ve bütün şiir sanatlarını yerinde kullanmasıyla temayüz etmiştir. Bütün bunlarla Cerir, şiir dünyasında en çok gözüken, şairliğe en yakın ve el-Ahtal'la el-Farazdak'tan daha çok ismi duyulan birisi olmuştur. Cerir, hayatında çok duygusal bir yapıya sahipti. Son derece hassas ve yumuşak kalpliydi. Hicve girmeseydi, rikkat ve yumuşaklıkta temayüz eden şairler sınıfına girerdi. Hicvinde son derece saldırgan ve kendisini şiddetle savunan bir kişi görünümü verir. Onu bu duruma iten bazılarının yerlerine maruz kalmasıdır. Yerildiği her an, daha acı bir şekilde mukabelede bulunurdu.

Bize ulaşan Cerir'in hicvlerinin çoğu el-Ahtal ve el-Farazdak'la olanlarıdır. el-Ahtal, Tağlibli bir Hıristiyandır. Cerir, Tağlib'in zilletini (özellikle binicileri Kuleybin öldürülmesinden dolayı) dile getirerek el-Ahtal'ı hicvetti. Ayrıca Hıristiyanlığını da çok kötü bir dille yerdi. el-Farazdak'ı ise kabilesinin bölünmesi, Hıristiyan ve yahudilere arka çıkması ve sapıklık içinde olmasıyla hicvetti.

Cerir, Müslüman olması, nübüvvetin kendilerine (kabilelerine) gelmesi, kabilesinin bütün kabilelerden üstün olması ve birçok düşmanına galip gelmesiyle övünür.²⁷

Oğlu kendisine bir gün şöyle bir soru yöneltir: *Ey babacığım sen mi daha büyük şairsin yoksa el-Ahtal mı? O da Ey oğlum, el-Ahtal'ı bir dişli gördüm, eğer öbür dişini de görseydim onunla beni yerdi.* şeklinde cevap vererek onun yaşlılığına imada bulunur.²⁸

Cerir meşhur deve çobanı er-Râ'î'yi yererken, kendisini över. Fahr

²⁵ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, a.g.e., s.112.

²⁶ Corci Zeydân, a.g.e., s.252.

²⁷ el-'Andârî, a.g.e., s.127.

²⁸ el-Ferîr, a.g.e., s.129.

konusunda söylenen şîirlerinin belki de en iyisi kendisini övdüğü bu şîirlerdir. Ömek olarak şu beytini verebiliriz.²⁹

إذا غضبت عليك بنو قميم حسبت الناس كلهم غضابا .

Temîm kabilesi sana kızdığında bütün insanların sana kızdığını sanırsın.

Cerîr hicviyelerinden ziyade büyüklere yazdığı kasideler sayesinde yaşamıştır. Güzel mersiyeleri de vardır. Kahire'de 1313/1895'de Mektebetu'l-İlmiyye'de ve daha sonra muhtelif tarihlerde basılan bir divanı vardır. Bu divanın 1354/1935'te Kahire'de basılan Muhammed İsmâ'il es-Sâvî'ye ait bir şerhi vardır. el-Farazdak'la yapmış oldukları karşılıklı hicvler, 1905-1909 yıllarında Bevân tarafından neşredilen *Nakâid* isimli eserdir. el-Ahtal ile olan nakideleri yazmalar halinde toplanmıştır. (İst. Umumi ktp. nr.5471)³⁰

EL-FARAZDAK (641-729)

Emevi devrinin üç önemli şairinden birisidir. Asıl adı Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa'dır. İri somun manasında el-Farazdak diye meşhurdur. Cerîrle aynı kabileden olup Temîmîlidir. 641 yılında Basra'da asil ve cömert bir ailede dünyaya geldi.³¹ Nefsinin izzetliliği, allesinin şerefliği, kabilesinin zenginliği içinde büyüyüp yetişti. Edebiyat ve fesahat topluluklarına katıldı. Babası ona şîir rivayet etti ve kasideyi öğretti. Sonunda babasının fevkine çıktı. Bir müddet babasıyla beraber bütün çöl karakterleriyle bedevince bir hayat sürdüren el-Farazdak kendisinde şîir kabiliyetini farkedince şîir inşad etmeye başladı. Cemel vakasından sonra babası onu Hz. Ali'nin yanına götürdü Hz. Ali, babasına *O'na Kur'an'ı öğret; o onun için daha hayırlıdır.* der. Bu söz el-Farazdak'ın zihninde yer edindi. Kendini şartlandırarak Kur'an'ı hıfz etmeye söz verdi ve sözünü yerine getirdi.³²

Sert tabiatlı ve kötü ahlaklı olmasından dolayı halk kendisinden nefret etmekteydi. Kavminin fertlerini hicvettiğinde onu babasına şikayet ettiler. O

²⁹ Ni'metullâh el-Ândârî, a.g.e., s.127.

³⁰ A. Schaade, *Cerîr Maddesi*, s.109.

³¹ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Cedîd fi'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut, c.6, s.866.

³² Ni'metullâh el-Ândârî, a.g.e., s.132.

da oğlunu dövdü. İş daha ileri boyutlara varınca Mu'aviye'nin 'Irak valisi Ziyât'tan yardım istediler. el-Farazdak, kaçıp bir müddet değişik yerlerde saklandı. Sonra Medine'de Sa'îd b. el-Âş'a sığındı.³³ Fakat Sa'îd'in selefi Mervân b. el-Hakem tarafından iyi karşılanmadı ve şehirden çıkarıldı. Ziyâd'ın ölümüyle dönmeye imkan buldu. Zira yerine geçen oğlu 'Ubeydullâh onun hakkında iyi fikirler besliyordu.³⁴

Dini bütün Peygamber ailesine tapar derecede saygı gösteren bir müslüman olmakla beraber, çapkın, utanmaz, kadınlar uğruna herşeyini veren, esin veren, sevgilisine açık saçık sözlerle seslenmekten çekinmeyen bir serçe kadar korkak, kinli, garazcı bir insandı. Babasının ölümü ondaki şairce duyguları daha da canlandırdı.³⁵

Sert karakter sahibi el-Farazdak, halkın nefretini kazanmasından dolayı belli bir yerde kalamadı. Ömrünü değişik yerlerde geçirdi. Bu değişkenlik onun kişiliğine de yansdı. Birisini hicveder sonra döner överdi. Önce övdüğünü sonra hicvederdi. Ziyâd b. Ebîh'i övmüştür. Zübeyr ailesini önce övmüş sonra yemiştir. Haccâc'ı yemiş, sonra övmüş, sonra tekrar dönüp hicvetmiştir. Hışam b. 'Abdilmelik'i emirken yemiş halife iken methetmişti. Daha önce de değindiğim gibi el-Ba'îs'in sebep olmasından Cerîr'le aralarında düşmanlık husule gelmiş ve kırk yıl süren karşılıklı bir hiciv müsabası olmuştur.

el-Farazdak'a yöneltilen bütün bu küçük düşürücü hükümlerin dışında Ni'metullâh el-'Andârî, daha da ileri giderek şunları söylüyor: el-Farazdak, dini duygulardan yoksun alçak bir karaktere sahip küfür içerisindeydi. Ayrıca şiddetli bir taassubiyeti vardı. Kötü ahlaklı olması ve çirkin sözlerinden dolayı halk kendisinden korkuyordu. Hatta bir keresinde Mervân b. el-Hakem, onun bir işini yerine getirmesini, ve bunun sonucunda şiddetli bir hicve maruz kalır; dolayısıyla ondan çok korkardı.³⁶

el-Farazdak, Emevi sarayında bulunmuş olmakla beraber, koyu bir 'Ali yanlısıydı. Şiirlerinin bir bölümünde 'Ali'nin torunu Zeynel'âbidîn'i övmüş, bu yüzden de yetmiş yaşlarında hapse girmişti.³⁷

³³ ez-Zeyyât, a.g.e., s.111.

³⁴ Schaade, A., İ.A., el-Farazdak Maddesi, İstanbul, 1945, c. 4, s.556.

³⁵ Huart, a.g.e., s.61.

³⁶ Ni'metullâh el-'Andârî, a.g.e., s.132.

³⁷ Huart, a.g.e., s.61.

el-Farazdağ'la amcasının kızı en-Nevâr arasında tatsız ve talihsiz bir evlilik olur. Hileyle aldığı karısını sonunda boşar. Pişman olup hakkında bir çok şiir söyler.³⁸

el-Farazdağ, ancak korktuğu ve calze almak istediği zaman Emevileri methetmiştir. Onları hicvetme cüretini de kendisinde buluyordu. Fakat Haccâc ve el-Mühelleb gibi Emevi valilerini korktuğundan dolayı methediyordu. Yezîd b. Mühelleb, ölünce Yezîd b. 'Abdilmelik, şairlerden onu hicvetmelerini istedi. el-Farazdağ, bundan kaçındı ve bir büyüğünü hicvetmede kendisinin affedilmesini istedi.³⁹ Şair, özellikle Haccâc zamanında korkup sessiz kalmak zorunda kaldı. Ona ve kayınbiraderi el-Hakem b. Eyyûb'e istemiyerek övücü şiirler ithaf etti. Hatta Haccâc'ın oğlu ve kardeşi öldüğünde aynı gün onu teselli etmeye muvaffak oldu. Bu muktedir vali, öldüğünde ona resmi bir mersiye yazdı. Fakat, kalben ölümüne sevindi. Haccâc'ın düşmanı Süleymân, halife olunca sevincini açıkça izhar edebildi.⁴⁰

el-Farazdağ, elli yıl süren Cerîr'le söz düellosunun nihayetinde kendine geldi. Kötülük ve sapıklık içerisindeki hayatın şeytanı bir hayat olduğunu anladı ve şeytanı hicvetmeye başladı. Tövbe etmeye çalışan el-Farazdağ'ı ömrünün sonlarında (yetmiş yaşlarında) tam bir dönüş içerisinde görmekteyiz. Omuzunda kötülüklerin ağırlığını hissetti. Rabbine sığındı. Hayatında hiçbir müslümanı hicvetmeyeceğine dair yemin etti. Bütün kötülüklerin anası gözüyle baktığı İblis'i hicveder. Onunla olan ilişkisini anlatır. Onun nasıl hile ile kendisine çektiğini ve kötülüğünü delillerle ortaya koyar.⁴¹

A. Schaade, yukarıdaki bilgilerin aksine el-Farazdağ'ın Araplarca bir deccal gibi öldüğünü, hayatının sonlarına doğru bazı geçici merhamet hislerine kapıldığını ve ahiretteki korkusunu canlı şiirlerle ifade ettiğini ileri sürmektedir.⁴²

el-Farazdağ, muhtemelen 114 h.(732/733) yılında Cerîr'den bir kaç ay önce Zatulcenb (Akciğer zan iltihabı) den öldü. Basra'da Temîm kabilesinin mezarlığına gömülmüştür.⁴³

³⁸ el-Ferîr, a.g.e., s.135.

³⁹ Ni'metullâh el-'Ândârî, a.g.e., s.133.

⁴⁰ Schaade, A., el-Farazdağ Maddesi, s.557.

⁴¹ Hannâ el-Fâhûrî, a.g.e., s.867.

⁴² Schaade, A., el-Farazdağ Maddesi, s.558.

⁴³ Aynı eser, s.557.

el-Farazdak, lafzının belagatı ve fesahatı, şiirlerinin sağlamlığı ve kasidelerinin derin tesiri ve fahrdaki ustalığıyla temayüz etmiştir. Fakat lafızlarında garip sözlere ve kelimelere de yer verirdi. Üç şairden Cahiliye'ye en yakın olanıdır. Ailesini göstererek aslıyla övünmekte, atalannın iyi işlerini anlata anlata bitirememektedir. Arapların eyyamından ve neseplerinden bahsetmiş, Bundan dolayı ravilerin ve nahivcilerin hoşuna gitmiş, şöyle demişlerdir: el-Farazdak'ın şiiri olmasaydı, Arapça'nın üçte biri giderdi. Fakat alçaklığı benzerlerinden onu ayırmıştır.⁴⁴

En göze çarpan vasıfları, sonderece şehvete düşkünlük, korkaklık, zalimlik ve kendini övmedir. Arap edebiyatında edepsizce hikayelerin kahramanı olarak daha sonra Ebû Nuvâs'ın oynayacağı role benzer bir rol oynadı.⁴⁵ Araplarda çoğu ayıp sayılan kusurları düşünmeden yapardı. Başkalarının hoşuna giden şiirleri hiç çekinmeden kendininmiş gibi okurdu. Kendisinden sonra dilbilginleri, onu nihayetsiz kelime zenginliğinden dolayı takdir etmişlerdir.

el-Farazdak'ın meşhur bir kahramanlık romanıyla elden ele dolaşan bir şiir divanı vardır. Bu divan, beş divan (en-Nâbiğa, 'Urve, Hâşim, 'Alkame ve el-Farazdak) arasında 1293'te Mısır'da basılmıştır. Ayrıca Paris, İstanbul, Münih, Leiden, Berlin ve Londra gibi yerlerde de baskılan yapılmıştır. el-Farazdak'ın divanını Muhammed es-Sâvî şerhetmiştir. Bu şerh, 1354/1936'da Kahire'de basılmıştır.

⁴⁴ Ni'metullâh el-'Andârî, a.g.e., s.138.

⁴⁵ Schaade, A., el-Farazdak Maddesi, s.557.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

el-Ahtal, Cerîr'i hicvediyor:

أ كذبك عينك أم رأيت بواسط غلس الظلام من الرباب فيالالا.

Beyaz bulutların bulunduğu zifiri bir karanlıkta, Vâsıt'a (Haccâc'ın Bağdat'taki sarayının adı) bakarsan hayret edersin.⁴⁶

و إذا وزنت حلومهن مع الصبي رجع الصبي حلومهن فمالا.

Onların akıllarını çocukların akıllarıyla ölçersen, çocukların akılları ağır gelir.

ما ان رأيت كمكرهن إذا جري فيها ولا كحبالهن حبالا

Aramıza girdiklerinde (dolaştıklarında) onların hile ve dolaplarının benzerini görmedim.⁴⁷

Cerîr, aynı vezinle ona karşılık veriyor:

ترك أخيطل أمه و كأنها منحة سامية تدير محالا.

Annesi, küçük Ahtalcıyı terketti. Annesi sanki başıboş dolaşan deve gibidir.

قال الأخيطل إذا رأي رأياتنا يا مارسرجس لا نريد قتالا.

Küçük Ahtal, bayrağımızı gördüğünde Ey Marsercis, biz savaşmak istemiyoruz, dedi.⁴⁸

وزجا الأخيطل من سفاهة رأيه ما لم يكن أب له لنيالا.

Küçük, Ahtalcık sahip olacağı bir babası olmayınca geri zekâlılıkta alçaldı.

⁴⁶Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Hârîs et-Ṭâ'î, *Naḳâ'id Cerîr ve'l-Ahtal*, (Nşr. Anton Salhani), Katolik Matbaası, Beyrut, 1922, s.70.

⁴⁷Aynı eser, s.77.

⁴⁸Aynı eser, s.90.

ولو أن تغلب جمعت أحلامها
يوم التفاضل لم تزن مثقالا.

*Tağlib kabilesi, üstünlüğün seçimi yapıldığı gün akıllarını ortaya koysa ağırlığı bir miskal bile gelmez.*⁴⁹

el-Aḥṭal, Cerîr'i hicvediyor:

لما جري هو والفرزدق لم يكن
مزقا ولا لمدي المثين صبورا.

*el-Farazdağ'la birlikte koştuklarında yarışı kazanamadı; hatta bitiremedi bile.*⁵⁰

يا شر من وطى التراب قبيلة
حيا و الأم ميت مقبورا.

*Ey yeryüzünde yaşayan kabilelerin en şerlisi ve gömülü ölülerin en kötüsü.*⁵¹

Cerîr, aynı vezinle karşılık veriyor:

وجد الأخيطل حين شمحه القنا
حطما إذا إعتزم انجباد عتورا.

*Aḥṭalcık (yarış esnasında) atlar tökezleyince kendisine isabet eden mızrağın yarasına dayanamayıp yenik düştü.*⁵²

و إذا وطئتك يا أخيطل وطاة
لم يرج عظمك بعدهن جبورا.

*Ey Aḥṭalcık seni bir ezersem kemiklerin tekrar eski yerine gelmez.*⁵³

أم الأخيطل بالرحوب إذا إنتشت
علقت بشقشقة العجان هديرا.

el-Aḥṭal'ın annesi sarhoş olunca sütü az devenin homurdanışı gibi homurdandı.

ولد الأخيطل أمه مخمورة
قبحا لذلك شاربا مخمورا.

*Annesi küçük el-Aḥṭal'ı sarhoş iken doğurmuş. Şarap içmesi ne kadar kötü.*⁵⁴

el-Farazdağ'la Cerîr arasındaki nakalde ömek olarak da şu beyitleri

⁴⁹ Aynı eser, s.91.

⁵⁰ Aynı eser, s.116.

⁵¹ Aynı eser, s.117.

⁵² Aynı eser, s.123.

⁵³ Aynı eser, s.125.

⁵⁴ Aynı eser, s.126.

verebiliriz: el-Farazdak, Cerîr'i hicvediyor:

فلما استوت رجلاي في الأرض قالتا . أحي يرمي أم قتيل نحاذره .

Ayaklarım yere basınca; Sen bir şey isteyen kişi misin yoksa kendisinden korkacağımız bir ölü müsün der.

فقلت أرفعا الأسباب لا يشعروا بنا . أفلت في أعجاز ليل أبادره .

Bildiğimiz sebepleri kaldırım dedim ve gece bitiminde aceleyle gittim.⁵⁵

Bu sözleri duyan Cerîr belki de en ağır sözleri olacak şu beyitlerle el-Farazdak'a karşılık verir.

لقد ولدت أم الفرزدق فاجرا . فجاءت بوزواز قصير القوائم .

el-Farazdak'ın annesi kaz gibi yalpalayarak yürüyen bir facir doğurdu.

و ما كان جار للفرزدق مسلم . ليأمن قردا ليله غير نائم .

el-Farazdak'ın gece uyumayan maymundan (kendisi) emin olacağı bir komşusu yoktur.

يوصل حبله إذا جن ليله . ليرقي الي جاراته بالسلاالم .

el-Farazdak komşularına ulaşabilmek için gece karanlığında ipleri birbirine ekleyerek merdivenle çıkar.

أتيت حدود الله مذ أنت يافع . وشيت ، فيما ويهاك شيب الهارم .

Sen gençliğinde haddi aştin. Şimdi ise sakalına kır düştü. Bırak kötülükleri.

تتبع في الماخور كل مربية . و أمست بأجمل المحسنات الكرائم .

Bütün şüphesizlikle kumarhane ve umumi yerlere gitmekteisin. Cömertlik ve iyilik işleyen bir aleden değilsin.

هو الرجس يا أهل المدينة فاحذروا . مداخل رجس بالخبيثات عالم .

Medine halkı, bu bir pisliktir. Bu bulaşıcı pislik saçandan sakınınız.

⁵⁵Corci Zeydân, c.1, s.255.

لقد كان إخراج الفرزدق عنكم . طهورا لما بين المصلي و واقم .

*el-Farazdağ'ın aranızdan çıkarılması, el-Muşallâ ile Vâkım (Medine kalelerinden biri) arasının temizlenmesine sebep oldu.*⁵⁶

el-Farazdağ, Cerîr'le arasındaki bu söz düellosuna şu şekilde devam eder.

و إن حراما أن اسبّ مقاعسا . بأبائي الشم الكرام الحضارم .

Haram olan şey benim değerli ulu ceddime göğsünü gere gere sövmendir.

أولئك آبائي فجنني بمثلهم . و أعند أن أهجو كليبا بدارم .

*Mağlub Kuleybi hicvettiğimde ataların arasında onun gibisini ara bakalım, bulabilecek misin?*⁵⁷

el-Ahṭal, Cerîr'i hicvediyor:

إذ كان منزلك المروت . منجحرا . يا ابن المراغة يا حبلبي مختار .

Ey annesinin kendi zevki için dünyaya getirdiği eşek oğlu eşek, senin yerin (evin) el-Merrût (Kuleyb ailesinin vatani) inidir.

Cerîr aynı vezinle mukabelede bulunuyor:

يا خزر تغلب إني قد وستكم . علي الألو ف وسوما ذات احبار .

Ey Tağlib soysuzu sizin burunlarınızın üzerine silinmeyen izler damgaladım.

el-Ahṭal cevaben şöyle diyor:

الأكلون خبيث الزاد وحدهم . والسائلون بظعر الغيب ما الخبر ؟

Yalnız başına sırtlan ve çöl faresi eti yerler ve gösteriş olarak büyüklerden haber sorarlar.

Cerîr yine karşılık veriyor:

و الأكلون خبيث الزاد وحدهم . و النازلون إذا وارا هم الخبر .

Yalnız başına pis yemekler yerler ve zil zurna sarhoş oluncaya kadar içki içerler.

⁵⁶İbn Kuteybe, a.g.e., s.324.

⁵⁷Corc Zeydân, a.g.e., c.1, s.256.

موتوا من الفيظ غمًا في جزيرتكم لن نقطعوا بطن واد دونه مضر .

Kinden ve kederden bulunduğunuz yerde ölünüz. Mudarsız vadiyi aşamazsınız.

el-Aḥṭal'la Cerîr arasında geçen bir başka nakide örneği: el-Aḥṭal:

فعل الذليل يرومه من رومه و علي سواعده تشد غلول .

İsteyen kötü kişinin işini yapar; Ama sonunda kelepçeyi bileklerinde bulur.

Cerîr, aynı vezinle karşılık veriyor:

لولا الخليفة يا أخيطل ما نجنا أيام دجلة شلوك المأكول .

Ey Aḥṭalcık halife almasaydı, Dicle hadisesinde leşinin artığı kurtulmazdı.

ŞAİRLERİN MUKAYESESİ

Bütün eleştirmenler, Emeviler dönemi Arap şairleri arasında en ünlülerin el-Aḥṭal, Cerîr ve el-Farazdağ olduğunda hemfikirdirler. Fakat hangisinin üstün olduğu o gün tartışma konusu olduğu gibi bugün de hâlâ ihtilaf konusudur.

Bu meşhur üç Emevi hiciv şairi çeşitli sebeplerden birbirlerini hicvetmişlerdir. Önce bunların birbirlerini hicvetmelerine sebep olan hadiseleri verdikten sonra temayüz ettikleri hususlarla mukayeselerine geçelim.

Kaynaklarda Cerîr'le el-Aḥṭal'ın hicivleşmelerine sebep olarak ekseriyetle şu hadise zikredilir: el-Farazdağ, Cerîr ve el-Aḥṭal, bir gün halifenin kardeşi Bişr b. Mervân'ın yanında toplanırlar. Bişr, birbirlerini kışkırtma politikası güderek el-Aḥṭal'a *Cerîr mi daha üstün el-Farazdağ mı?* sorusunu yöneltir. el-Aḥṭal da, *el-Farazdağ, kayayı oyar, Cerîrse denizden avuçla su alır.* şeklinde Cerîr'i hırsızlık yapmakla suçlayan bir hüküm ortaya koyar. Bu Cerîr'in hoşuna gitmez ve el-Aḥṭal'ı hicveder. el-Aḥṭal da ona cevap verir. Cerîr, tekrar onu hicveder, ve bu şekilde birbirlerine şiddetli hicivler yöneltirler.⁵⁸ Başka bir sebep olarak Ni'metullâh el-'Andârî, İbn Sellâm'dan naklen şu hadiseyi ileri sürer; el-Aḥṭal, oğlunu, el-Farazdağ'la Cerîr arasındaki hicivlerden örnekler getirmesi için mezkur şairlerin kabilelerine yollar. el-

⁵⁸Mes'ûd, a.g.e., s.343.

Farazdak'ın kavrnı kendisine ikramda bulunup hicivlerden örnekler verir. Buna kızan Cerîr, el-Ahtal'ı hicveder.⁵⁹ Bu şekilde karşılıklı hiciv (nakâ'id) örnekleri verilmiştir.

Cerîr'le el-Farazdak arasındaki hicivleşmeye sebep olarak da şu hadise zikredilir. Ğassân b. Zuheyl adında Salîr kabilesinden birisi Cerîr'i hicveder. O da Ğassân'a daha şiddetli mukabelede bulunur. Ğassân, el-Ba'îs el-Mucâşî'den yardım ister. el-Ba'îs ona yardım ederek Cerîr'i hicveder. Cerîr, aynı vezin ve kafiyede ona da cevabını verir. Bazı Mucâşî' kabilesi kadınları, Cerîr'in hicvinden rahatsız oldular ve kendilerini tutan el-Farazdak'a gidip ondan Cerîr'i hicvetmesini istediler. el-Farazdak da Cerîr'i hicveder. Ve bu yergiyle karşılıklı hicivleşme başlamış oldu.⁶⁰

Emevîler devrinde özellikle Cerîr'in etrafında olmak üzere bu üç şair çevresinde cereyan eden söz münakaşaları bazan ileri boyutlara varmıştı. Birbirlerine düşmanca bir tutum içerisindeydiler. Kaynaklarda en önemli nakald örnekleri olarak Cerîr'le el-Farazdak ve Cerîr'le el-Ahtal arasında olanlar verilmektedir. Farklı kabilelerden olmalarına rağmen el-Ahtal ile el-Farazdak arasında pek aşırı düşmanlıklar olmamış, hatta kimi zaman Cerîr'e karşı birleşmişlerdir. el-Farazdak, el-Ahtal'ı Cerîr'e olan düşmanlığından dolayı sevyordu.

Daha önce geçen Bişr b. Mervân'ın sorusuna binaen el-Ahtal'ın verdiği hüküme benzer bir hükmü de Sebe b. 'Ukkâle'nin Hişâm b. 'Abdîmelik'in sorusuna verdiği cevapta buluyoruz. Hişâm b. 'Abdîmelik, yanında Cerîr, el-Farazdak ve el-Ahtal olduğu halde Sebe b. 'Ukkâle'ye *mezkur şairlerin hangisi üstündür* diye sorar. O da, *Cerîr, denizden avuçla su alır. el-Farazdak, kayayı oyar, el-Ahtal ise, medih ve fahrda üstündür.* diye cevap verir.⁶¹

el-Farazdak'la Cerîr arasında özel rekabete dayanan bir ilişki vardır. Birbirlerini uzun müddet hicvetmişler, iffet, utanma ve namus gibi değerleri ayaklar altına almışlardı. Aralarındaki sulstimaler dilden dile dolaşıyordu. Fakat bu hicviyelerin edebi değeri onu bayağılıktan kurtarmıştır. Kısa zamanda bu nakideler, her yerde ezberden okunmaya başlandı. Her bir şairin üstün olmasını destekleyen yüzlerce taraftarı vardı. Üç şairin üstünlük tartışmaları

⁵⁹ el-'Andârî, a.g.e., s.122.

⁶⁰ Mes'ûd, a.g.e., s.439-440.

⁶¹ Salhani, Antoni, *Şi'ru'l-Ahtal*, Matb. Katoloklyye, Beyrut, 1891, s.341.

bir çok mecliste gündeme gelmekteydi. Hatta savaşlarda bile sözkonusu olmaktadır. Şöyleki, bir gün Horasan valisi Muhalleb b. Ebî Süfrah, Haricilerin bir kolu olan Azerikaya karşı yürürken bir yerde karargah kurar. Bir ara bazı gürültüler işittir. Sebebinin araştırınca, askerlerin Cerîr'le el-Farazdak'ın üstünlüğü konusunda şiddetli bir münakaşaya girdiklerini haber alır. Askerler onun düşüncesine bağlı kalacaklarını belirterek fikrini öğrenmek isterler. O da şöyle der: *Siz beni teşhir etmek ve bu iki köpek tarafından parçalanmamı mı istiyorsunuz? İki arasında karar veremem. Size şîirden anlayan doğru hüküm veren bir Arap topluluğunu göstereceğim, Azerika'ya gidin.* Ertesi gün iki ordu karşı karşıya geldiğinde, bir Azerikalı öne çıkıp ferdi döğüşmeyi teklif etti. Muhallebin ordusundan bir asker meydana çıktı. Teke tek döğüş başlamadan önce, Muhalleb'in askeri rakibinden el-Farazdak mı yahut Cerîr mi daha üstün olduğunu söylemesini rica etti. 'Ubeyd, *Aliâh seni kahretsin. diye bağırdı. Sen Kuran öğrenimi ve kutsal hükmü bırakıp şîirden mi soruyorsun?* diyerek devamla Cerîr'den bir mısra okudu ve favorisini belirtti.⁶² Bu hadise, şîirin edebî grupların dışına çıktığına ve bütün toplum gruplarında yer aldığına delildir. Fuhulu's-Şu'arânın üstünlük tartışmalarının savaşın tehlikesi ve yorgunluğu esnasında da yer aldığını görmekteyiz.

Herbirinin kendine göre bir mezhyeti vardı. el-Ahtal, medhinin güzelliği şarabı güzel tasviri, hicivde çirkinliğe az yer vermesi, uzun kasidelerinin bıkkınlıktan uzak olmasıyla temayüz bulmuştur. Kendisini öven birisiydi. Fevkinde yalnızca el-A'sâ'yı görürdü. Dolayısıyla onun üslûbunu takip etti. Cerîr ise fahrda zayıf idi, Zira üslûbu önemsemeyip konuyla ilgileniyordu. Şîirinin kolay olması, garip sözlerin azlığından dolayı raviler ve alimlerin yanı sıra halk da kolaylıkla anlayabiliyordu.

el-Ahtal'ın şîirleri umumiyetle daha işlenmiş olması itibarıyla eski numunelere daha çok yaklaşımaktadır. Hicivde hamriyatta diğerlerine söz götürmez bir üstünlüğü vardır. Cerîr ise üslûbunun incelliği ve yumuşaklığı, sağlam ve etkili gazeli ve kendisinin iffetli olmasıyla şöhret kazanmıştır. Hatta şîirinin inceliğinden dolayı el-Farazdak, kendisine hased ederek şöyle demiştir. *Cerîr, İffetliliğiyle şîirinin sağlamlığına ne kadar muhtaç oldu; ben de şehvi duygularıyla onun inceliğine ne kadar muhtaç oldum.*⁶³ Belki de üslûplarının çeşitliliğinde tekellüfsüz şîir söylemesinde ve bütün şîir çeşit-

⁶²Nicholson, a.g.e., s.239.

⁶³Ibn Kuteybe, a.g.e., s.306.

lerini ortaya koymasında diğerk iki şairin fevkiine çıkmıştır.

el-Ahtal, geçmiştekiler taklit edip onlardan beyitler istiare eylemişse de hiçbir zaman el-Farazdak gibi pervasız bir yüzüzlükle intihaller yapmamıştır. Daha az müteceviz ve daha fazla şiir söyleyen rakibi (Cerîr) üzerinde umumiyetle üstünlüğünü göstermiştir.⁶⁴

el-Ahtal'ın hicivde Cerîr'e ulaşip ulaşmadığı konusunda, kımleri ulaşmamıştır, hükmünde karar kılarlar. Bu hükmü de bazı kasıdelerine bağlarlar. el-Ahtal'ın Hıristiyan, Cerîr'in de müslüman oluşu bu eksikliğin meydana gelmesinde etkin rol oynamıştır. el-Ahtal'ın Hıristiyanlığı Cerîr için hicivde bir malzeme teşkil etmiştir. Çünkü hicivde din, kabile ve nesep mefhumları önemli birer malzemeydiler. Ayrıca Cerîr'in bulunduğu kabiledede Hz. Peygamberin arkadaşları, halifeler ve İslamın liderleri bulunmaktaydı. Dolayısıyla el-Ahtal, onu hicve pek cesaret edemiyordu, sözü daralıyordu. Süleyman b. 'Abdilmelik, 'Omer b. 'Abdilaziz'den Cerîr ve el-Ahtal'dan hangisinin daha büyük şair olduğunu sorar. O da, *el-Ahtal'ın küfrü(Hıristiyanlığı) sözünü daralttı. Cerîr'in müslümanlığı da sözünün kapsamını genişletti diye cevap verdi.*⁶⁵

el-Ahtal, çok az mersiye söylemiştir. Fakat hiciv ve medihdeki üstünlüğü tartışmasız kabul edilmiştir. Yedi tane önemli mutavvell vardır ki onlarla diğerk iki şairin fevkindedir.

Cerîr ve el-Farazdak arasındaki nakaidde göze çarpan eksiklik, tekrarların fazlalılığıdır. Zira her iki şair de günün hadiseleriyle bağlantılı olarak birbirlerini hicvederdi. Üç şairden birinin şiirini okursak diğerklerinin şiirine de vakıf olabiliriz. Ebû 'Amr b. el-A'la, bu şairleri ünlü Cahiliye şairleriyle karşılaştırarak, Cerîr'i el-A'sa'ya, Farazdak'ı Züheyr'e, el-Ahtal'ı da en-Nâbîğa'ya benzetiyor.

⁶⁴Lammens, H., a.g.e., s.226-227.

⁶⁵Ni'metullah el-'Andârî, a.g.e., s.125.